

КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТАФОРИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто метафору відповідно до когнітивного аспекту дослідження. Оскільки вона є одним з основних засобів творення нового значення, дуже важливо зрозуміти функціонування метафори, зокрема, в політичному англомовному дискурсі та узагальнити її особливості. Крім того, у статті проаналізовано різні способи впливу метафори на суспільну свідомість адресата політичного дискурсу.

Когнітивний підхід щодо аналізу політичної комунікації займає провідне місце в сучасній науці, проте багато аспектів усе ще залишаються дискусійними. Слід зазначити, що специфіка політичного дискурсу безсумнівно впливає на підбір відповідних метафор, якими власне цей дискурс наповнюють. Метафора є одним із засобів породження нового знання [1: 20]. Згідно з твердженням Дж. Лакоффа, застосування метафори для розуміння певної сфери людського досвіду є тріумфом людського мислення [2]. Таємниця метафори полягає у "взаємодії" двох думок, інвертуванні субстанцій і дешифровці [3]. А. Данто, Д. Е. Купер, М. Хайдеггер, А. Н. Баранов, М. Блек, Д. Шон, Р. І. Гальперін, П. Хенле, Ф. Уїлрайт, Е. Джордан, М. С. Брідслі, Дж. Серль та ін. розглядають метафору як засіб пізнання і вказують на її здатність виражати істинні знання про світ та створювати нові значення. Метафору вважали способом створення нового значення, однак, механізми роботи метафори не були глибоко досліджені. Існує певний генетичний зв'язок між метафорою та новизною: "нове можна висловити тільки за допомогою метафори, а в будь-якій метафорі існує щось нове" [4].

Д. Свенсон вважав, що метафора запрошує вченого зробити певне відкриття. "У мистецтві та в науці, дійсно креативна метафора – це маленьке, але все ж відкриття" [4]. Без неї неможливим є будь-який поступ у незвідане. Деякі дослідники стверджують, що метафору слід розглядати не як вид знання, а як спосіб пізнання. Когнітивний підхід концентрує увагу на знаннях, а точніше на процесі їх представлення, інтерпретації та продукуванні нових знань.

Використання метафор у пізнанні світу – це один з найбільш успішних інструментів, оскільки метафоризація "є засобом формування параморфної моделі, яка дає можливість представити дану систему за допомогою системи, яка належить до іншої сфери досвіду, в якій цей елемент представлено більш зрозуміло та очевидно". М. Блек, який досліджував пізнавальні функції метафори, розглядав її як динамічне явище, яке формується під час руху думки, розвиває концептуальний апарат мови [3]. За свідченнями, Є. О. Опариної, особлива цінність метафори є на початкових етапах дослідження будь-якого об'єкта, коли тільки формуємо гіпотезу і виникає потреба описати певні характеристики об'єкта за допомогою метафор [5: 67]. Деякі дослідники вважають, що метафора є результатом впливу когнітивного процесу на формальні семантичні структури, наприклад, визначати цінність метафори, відповідно до того, як вона дає доступ до властивостей об'єкту, при цьому метафора повинна поступово ліквідувати неоднозначності і в кінцевому результаті наблизити дослідника до все чіткіших знань і природи явища, яке він вивчає. Інший дослідник метафор С. С. Гусев, відзначає подвійну природу функціонування метафор у сфері науки з одного боку, адже вона є важливим когнітивним інструментом під час розроблення гіпотез, з іншого – під час буквального прочитання метафори, вона може виявитися логічною помилкою [6: 126].

Перспективи застосування когнітивних евристик до політичного дискурсу були запропоновані Дж. Лакоффом і М. Джонсоном [2]. На сучасному етапі дослідження політичної метафори дослідників особливо цікавлять два типи кореляції метафоричних виразів і свідомості людини. З одного боку, корпусні дослідження метафор дають можливість виявити структури "колективного підсвідомого", які не виражені експліцитно. Цей аспект можна сформулювати як "свідомість (підсвідомість) визначає метафори" і відповідно аналіз метафор – це аналіз концептуальних структур. Разом з тим, прагматичний потенціал метафор свідомо використовується в політичному дискурсі для переконцептуалізації картини світу адресата. Цей підхід можна виразити за допомогою формули "метафори визначають свідомість". Перший аспект рельєфно проявляється під час досліджень стертих метафор, а другий – під час аналізу яскравих образних метафор, проте немає однозначного розмежування. Мета статті – проаналізувати когнітивне сприйняття метафор на прикладі англомовних політичних Інтернет-статей [7], розглянути особливі риси цього типу дискурсу, через призму яких, визначити когнітивні аспекти дослідження метафори.

Політичний дискурс має різні форми представлення: вузьку, наприклад публічні виступи політиків, та широку, яка охоплює усі мовні висловлювання, в яких іде мова про політику. Політичний дискурс, як різновид дискурсу, має низку особливостей, які пов'язані із специфікою та особливостями політичної діяльності та політики в цілому. Цей тип дискурсу спрямований на

досягнення політичних цілей, які в переважній більшості пов'язані з питаннями влади, за допомогою маніпулятивних прийомів політичної пропаганди. Цей тип дискурсу зорієнтований на свідомість громадськості, адже, згідно з думкою французького філософа, політика – це ще не все, але вона у всьому, тому політичний дискурс є достатньо небезпечним інструментом впливу, оскільки неучасть у політиці не звільняє людей від її наслідків.

Специфіка політичного дискурсу як системи визначає специфіку політичного тексту, якому притаманний неекспліцитний смисл. Це і є основною причиною частого використання метафор у політичному дискурсі. Мова політичного дискурсу перетворює найвідвертішу брехню на правдоподібну інформацію і змушує визнавати істиною навіть найбільшу нісенітницю. Оскільки на мову політичного дискурсу покладено визначальну роль формування громадської думки, то ця мова повинна бути принаймні зрозумілою та достатньо легкою для сприйняття широким загалом людей всіх прошарків населення, які до того ж володіють різним багажем знань про світ у цілому.

Метафора поєднує різноманітний життєвий досвід із загальновідомими істинами і, таким чином, спрощує розуміння та сприйняття різних політичних та економічних подій та явищ. На думку Г. Г. Кулієва, у процесі пізнавальної діяльності людина постійно пристосовується до умов, які змінюються, при цьому "мова як постійний процес реконструювання семантичного поля (матриці значень) забезпечує нас метафорами, які необхідні для освоєння потоку нової інформації" [8: 125]. Наприклад у реченні: *Government kept doing more of the same to fix the tragedy that uncontrolled, greedy business had created* про фінансову кризу у США, під час якої уряд готується виправляти безперечну трагедію кризи, читачів не обтяжують економічними термінами, автор просто стверджує, що уряд "полагодить" цю ситуацію, виправить її та знайде вихід.

Дослідники приділяють багато уваги дослідженню комунікативних особливостей метафори, йдеться власне про "полегшення двостороннього процесу передачі інформації", адже використання прийомів "мисленнєвої діяльності за принципом аналогії" має набагато більше переваг, аніж звичайний формальний виклад матеріалу.

Існує велика кількість контекстів, де значення метафоричного виразу має бути реконструйоване відповідно до мети та завдань автора політичного дискурсу, оскільки правила так званого стандартного вживання мовних засобів дають надто широкий простір для інтерпретації, що може ускладнити сприйняття необхідної інформації. Схожість функціонує як стратегія розуміння, а не як компонент структури значення, виходячи з того, що, по-перше, метафора як будь-який вторинний мовний процес завжди задіює додаткові потенціальні ресурси мови. Метафора багатшарова і поліфункціональна: вона забезпечує швидше та найточніше тлумачення новизни, проте має здатність до абсолютно нового сприйняття об'єкта дослідження, можливість нового погляду на звичні явища (фактор індивідуальності). Аналогії переважно стосуються спорту, мистецтва, здоров'я та інших загально зрозумілих областей знань: *fair political game was over; to be immune from financial contagion; political clown; bank tragedy; economic nausea; international political arena theatre*.

Проте, можливості метафори куди більші, адже використання метафори не лише полегшує розуміння складних політичних понять, а й привертає увагу до певної події, окреслює її рамки та тлумачить саме так і саме в такому ракурсі, як цього хоче, той, хто подає інформацію. Наприклад, під час нещодавньої передвиборчої кампанії у США щодо одного з тодішніх кандидатів були різні думки, зокрема його називали: *the Messiah; white Christian racist; Marxist mole; vessel; political preacher* та ін., зважаючи на різні факти його біографії, тобто певну інформацію узагальнювали та подавали у відповідному ракурсі, звертаючи увагу читачів на суперечливі моменти діяльності кандидата.

Деякі дослідники вважають, що одним із прийомів створення ефективного політичного дискурсу є створення образу ворога, тобто того, хто є винним у всіх бідах та проблемах. Наприклад, під час нещодавнього корупційного скандалу у США головного винуватця зробили головним болем новообраного президента: *Blagojevich arrest has already become a headache for the president-elect*. А деякі країни, до прикладу, створюють образ ворога на зовнішньоекономічних світових просторах, що є ще більш небезпечним: *The Russians demonized the Georgians by declaring the Georgians to be the aggressors, claiming that they were committing genocide against ethnic Russians; In 2003, the United States set a powerful example in demonizing the Iraqi government and many of its people*. Образ спільного ворога є так званим об'єднавчим суспільним фактором, який робить з громадськості легку мішень для можливих маніпуляцій у пошуках єдиного спасителя: *the Savior of the Union or of the economy*. Слід зазначити, що політичний дискурс це поле битви та змагань, насамперед боротьби за владу, тому так багато спортивних, а насамперед, військових метафор містить цей тип дискурсу: *The U.S. beef industry's fight against Korean consumers; battle for Food Sovereignty; struggle for corporate control; presidential race was a statistical dead heat; congressman, who lost a bitter rally for senator in Tennessee*.

Проте політичний дискурс не лише є полем військових дій, а й театральних "звершень", бо ж якщо все життя театр, то що ж говорити про політичні перипетії. Одним із засобів знищення противника в політичних дебатах є його висміювання. Деякі дослідники вважають, що сміх виявляє несвідоме

бажання принизити опонента, таким чином скоректувати його поведінку, спрямувати її в інше русло. Висміювання – це змова з адресатом дискурсу, намагання показати, що опонент не заслуговує позитивної уваги, тому цей прийом завжди перебуває на межі етично допустимого, а в політичному дискурсі набуває навіть певної карнавальності. Часто використовують театральні терміни: *Communists refused to hang their heads in defeat and leave the world stage; They are continuing the masquerade by saying that Obama has been moving to the center; Paulson's plan, which might be viewed as a comedy of errors.*

Політичний дискурс має ще одну важливу особливість, адже є дзеркалом поглядів та думок громадян, отож відображає певний культурний та суспільний рівень, тому авторам слід більше уваги приділяти способам подачі політичної інформації, тому що достатньо складно залишатися об'єктивним спостерігачем, як писав французький філософ, мораліст Ж. Лабрюєр: "про сильних світу цього, краще мовчати, оскільки говорити про них добре – майже завжди означає лестити їм, говорити про них погано – небезпечно, поки вони живі і підло – коли вони мертві" [9].

Дж. Оруелл запропонував шість правил, яких слід дотримуватися для створення політичного дискурсу "правильною мовою". Перше правило стосується вживання метафор, а саме: він радить ніколи не використовувати метафору чи порівняння, якщо ви вже раніше його зустрічали в друкованому варіанті, адже мовна різноманітність – це еквівалент людської різноманітності, а новизна завжди сприяє більш успішному сприйняттю інформації [10]. Свіжість та новизна метафори є однією з головних ознак. Для створення неповторних метафор необхідно образне сприйняття світу. Слід зазначити, що мовні правила надають величезну кількість можливостей для варіювання, індивідуальної ініціативи та творчого потенціалу у процесі створення нових метафор

Метафору все частіше розглядають як ключ до розуміння основ мислення і процесів створення бачення світу, його універсальний образ: людина не стільки відкриває певні тотожності чи подібності, а власне створює його. Акт метафоричної творчості лежить в основі багатьох семантичних процесів: поява нових значень та їх нюансів, розвиток емоційно-експресивної лексики. Без метафори не існували б лексики "невидимих світів" – внутрішнього життя людини. Створюючи образ і апелюючи до уявлення, метафора породжує смисл, який сприймає розум [11: 25].

Метафора – це не лише мовний засіб, за допомогою якого можна виразити подібність і схожість, це специфічний засіб пізнання. У наш час стрімких та непередбачених змін метафоризація (тобто процес створення метафор) як динамічний аспект не лише мови, а й мислення, а також як синтетичний метод пізнання займає чи не центральне місце з-поміж способів активного "перебування" в інформаційному суспільстві. Незважаючи на те, що метафору і надалі розглядають як "троп", не можна заперечувати її когнітивних властивостей. Такий спосіб пізнання – це "шлях методологічного мислення, шлях методологічного мислення, шлях метафор і категоріальних програм, які дають можливість запозичити досвід достатньо різних галузей науки".

Особливістю політичного дискурсу є використання формальних засобів, коли звичні мовні одиниці мови отримують нову інтерпретацію, а також, коли звичайні, на перший погляд, ситуації використовують у нових несподіваних смислових контекстах. Метафора – це представлення одного об'єкту через призму іншого. У когнітивних процесах важкі для сприйняття та безпосередньо непередставленні мисленнєві зони співвідносяться через метафору з більш простими та добре знайомими сферами сприйняття (наприклад, політичні події порівнюють з спортом, війнами, мистецтвом і т.д.). Властивість метафори поєднувати поняття з різних сфер науки пояснює принципову значущість метафори для пізнання.

Отож, у самій метафорі лежить потенціал осягнення реальності, який базується на відношенні людини до світу, дає можливість відігравати провідну роль у пізнанні і є когнітивним ресурсом, який з одного боку є конституційною основою для певних наукових теорій і науки в цілому, а з іншого – є інноваційним напрямком для процесу пізнання людиною себе у довколишньому світі.

Когнітивні аспекти метафори – це місток, який дає можливість подолати бар'єри, що виникають через нерозуміння та недостатню кількість необхідних знань, тому дослідження метафори через призму когнітивного підходу потребує нових підходів та ідей, адже політична метафора може стати небезпечним інструментом у "невмілих руках".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сергеев В. М. Когнитивные методы в социальных исследованиях // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М.: Прогресс, 1987. – С. 3-20.
2. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. – Chicago, 1980. – P. 2-10.
3. Блэк Макс. Метафора // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 153-172.
4. Кузьмина М. А. Метафора как элемент методологии современного научного познания // Социологические исследования. – 2006. – № 2. – С. 42-51.

5. Опарина Е. О. Исследования метафоры в последней трети XX века. // Лингвистические исследования в конце XX века: Сб. обзоров. – М., 2000. – С. 65-77.
6. Гусев С. С. Упорядоченность научной теории и языковая метафора // Метафора в языке и тексте. – М., 1988. – С. 119-133.
7. The Wall Street Journal. – Режим доступа: <http://online.wsj.com>. – Заголовок з екрану, 2008
8. Кулиев Г. Г. Метафора и научное познание. – Баку: Элм, 1987. – 156 с.
9. Ж. де Лабрюйер. Характеры, или Нравы нынешнего века – Режим доступа: http://www.briefly.ru/labrujer/haraktery_ili_nravu_nyneshnego_veka - Заголовок з екрану
10. Джордж Оруэлл. Политика и английский язык – Режим доступа: <http://www.lib.ru/ORWELL/polityk.txt> – Заголовок з екрану
11. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. В кн.; Теория метафоры. – М., 1990. – С. 5-32.

Матеріал надійшов до редакції 04.05. 2009 р.

Павлуцкая В. О. Когнитивный аспект исследования метафоры в политическом дискурсе.

В статье выделено когнитивные аспекты использования метафоры в политическом англоязычном дискурсе; поскольку метафору считают одним из основных способов создания новых значений, очень важно понять и обобщить функционирование метафоры с точки зрения когнитивных характеристик. Кроме того, в статье очерчено влияние политической метафоры на общественное сознание.

Pavlutska V. O. Cognitive Aspect of the Metaphor Research in the Political Discourse.

In the presented article the specific features of the cognitive aspects of metaphor research in the English political discourse are introduced as metaphor is considered to be one of the most important means of the new meaning creation process. In addition, the influence of the political metaphors in the public opinion is defined and examined.